

Rozdział 1

— Założenia badawcze

Miasta są epicentrum życia społecznego. Spójność społeczna ich zróżnicowanych populacji ma podstawowe znaczenie dla zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. Jednocześnie miasta borykają się z rosnącymi nierównościami społecznymi i z segregacją społeczną, które mogą prowadzić do negatywnych konsekwencji. W książce *The Secret Life of Cities. The Social Reproduction of Everyday Life* Helen Jarvis i inni (2001) odnoszą tytułowe sekretne życie miast do życia codziennego mieszkańców, na którego temat nie ma łatwo dostępnych danych, wskazując jednocześnie, że to „sekretne” życie codzienne jest istotne, aby zrozumieć funkcjonowanie miast i jego współczesne wyzwania. Na życie codzienne składa się wiele aspektów, badana przez geografów mobilność przestrzenna, ale też otaczające człowieka: relacje społeczne, zachowania, zwyczaje, przedmioty i inne – wszystkie zlokalizowane przestrzennie. Odkrywanie życia codziennego mieszkańców miasta w wymiarze relacji społecznych, mobilności przestrzennej i szerzej: zachowań przestrzennych stało się tematem tej książki. Bardziej precyzyjnie – tematem tym jest segregacja społeczna. Dodatkowo zwrócono uwagę, że wiele aspektów codzienności zmienia się w ciągu życia człowieka. Pojawiają się między innymi różne ważne osoby, miejsca, zachowania przestrzenne związane z rutyną na kolejnych etapach życia, dawne z kolei stają się mniej istotne lub całkowicie zanikają.

Codziennność i biografia, wzajemnie się przeplatające, dwie perspektywy życia każdego człowieka, stały się punktem wyjścia do rozważań na temat nierówności społecznych w miastach i segregacji społecznej. Nierówności i segregacja zostały potraktowane jednak odmiennie niż w dotychczasowych badaniach ilościowych, prowadzonych przez przedstawicieli różnych nauk – geograficznych, ekonomicznych czy socjologicznych. Istotą stało się bowiem jakościowe podejście do zagadnienia, w którym spojrzano na miejsca i mobilność przestrzenną poprzez dziejące się w nich relacje społeczne oraz na ich znaczenia dla mieszkańców miast. Zbadano więc przeżywanie miejsc i mobilności przestrzennej poprzez doświadczenie bycia z drugim człowiekiem.

Stąd określenie segregacji społecznej z mobilnością przestrzenną, doświadczanej w życiu codziennym, czyli segregacji rozumianej w podejściu jakościowym poprzez relacje społeczne, w których człowiek jest zanurzony w codzienności, w ciągu swojego życia.

Warto zaznaczyć, że badanie zostało przeprowadzone w Warszawie, wśród jej mieszkańców. W historii Warszawy mieszkańcy odgrywali ważną rolę, w niej żyli, mając świadomość swojej tożsamości, nawet gdy samo miasto w sferze fizycznej przestawało istnieć, i też wtedy, gdy różne wiatry historii chciały zniszczyć ducha miejsca. Obecnie żyjemy w czasach polaryzacji społecznej, obecnej również w przestrzeni Warszawy, a szukanie dróg porozumienia i dbałość o dobre relacje społeczne stanowią podstawę integralności i rozwoju miasta – Warszawy, której mieszkańcami są zróżnicowane grupy społeczne, osoby, które marzą, żeby być częścią miasta i w nim rozwijać swoje talenty.

1.1. Zakres badania

Przedmiotem badania jest segregacja społeczna z mobilnością przestrzenną, doświadczana w życiu codziennym i uwidocznioma w biografich narratorów, jej zmiana w ciągu życia i jej znaczenie dla losów osób badanych.

Grupa badawcza składa się z rozmówców aktualnie mieszkających w Warszawie. Cechą wspólną tej grupy jest niski profil społeczny, określony na podstawie kryterium dochodowego i wykonywanego zawodu. Dążono jednak, aby grupa była zróżnicowana pod względem demograficzno-społecznym. W pracy grupę badawczą określano terminami: rozmówcy, narratorzy, osoby badane.

Ze względu na przyjętą perspektywę biograficzną zarówno **zasięg przestrzenny**, jak i **zakres czasowy** określa grupa badawcza. Rozmówcy, jak wspomniano, są mieszkańcami Warszawy i ich życie przede wszystkim toczy się w tym mieście. Nie wszyscy jednak urodzili się w Warszawie, a obecnie osoby te spędzają czas też poza obszarem Warszawy, na terenie Polski i rzadko poza jej granicami. Przestrzenie życia narratorów stanowią więc zasięg terytorialny pracy, ale w największej części jest nim Warszawa. Ze względu na zróżnicowanie demograficzne próby narratorzy byli w różnym wieku, stąd ogólne ramy zakresu czasowego można określić od drugiej połowy XX w. do czasów dzisiejszych (badanie terenowe zostało przeprowadzone w 2021 r.).

Ze względu na rosnącą polaryzację społeczną i segregację społeczną charakterystyczną dla Polski okresu transformacji (Węclawowicz 1998) i współcześnie (Górczyńska 2014; Grzegorzczuk i in. 2019) – szczególnie zauważalną w dużych

miastach – Warszawa jest ciekawym przykładem tych rysujących się kontrastów społecznych, zarówno strukturalnych, jak i przestrzennych¹. W badaniach nad Warszawą często zwraca się uwagę na rosnącą fragmentaryzację społeczno-przestrzenną i wzrost znaczenia mikrosegregacji mieszkaniowej (Marciniczak i in. 2011; Górczyńska 2014; Grzegorzczuk i in. 2019). Zarazem można zaobserwować, jak Polacy są coraz bardziej mobilni w przestrzeni (Komornicki 2011). Cecha ta charakteryzuje jednak różne grupy w różnym stopniu (Komornicki 2011). Możemy więc mówić o rosnącej polaryzacji ze względu na mobilność przestrzenną mieszkańców. Ciekawe jest zatem uchwycenie tych kontrastów i ich znaczeń w kontekście przestrzennym Warszawy. Spośród mieszkańców stolicy Polski w badaniu skupiono się na osobach zatrudnionych na niższych stanowiskach, będących „zwykłymi” mieszkańcami. W Warszawie około 20% stanowią osoby zatrudnione w handlu i naprawie pojazdów, około 20% to osoby zatrudnione w transporcie i gospodarce magazynowej, około 15% – w przemyśle, około 10% – w administracji i działalności wspierającej, a kolejne miejsca zajmują: informacja i komunikacja, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, budownictwo i inne sekcje (*Przegląd statystyczny Warszawy*, 2022). Najbardziej popularne sekcje zatrudnienia warszawiaków odznaczają się jednocześnie najniższymi średnimi zarobkami (*Przegląd statystyczny Warszawy*, 2022). Grupa „zwykłych” mieszkańców Warszawy stała się więc podstawą rozważań nad obrazem nierówności społecznych i wężej: nad przedmiotem badania. Należy przy tym podkreślić, że badania w Warszawie i w innych miastach skupiają się na grupach skrajnych – albo na klasie metropolitalnej, albo na osobach bezrobotnych, ubogich, tworzących *underclass*, czy imigrantach, czyli grupach bardzo wyrazistych, których cechy są odmienne od cech „zwykłych” mieszkańców. Grupy te jednocześnie nie są dominujące pod względem liczebnym. Codzienne doświadczenie takich niewyróżniających się, ale licznych mieszkańców stolicy stało się przyczynkiem do rozważań nad segregacją społeczną z mobilnością przestrzenną, doświadczaną w codzienności, a grupa ta okazała się bardzo ciekawym przykładem.

¹ O niejednoznaczności tego procesu, w tym o paradoksie segregacji postsocjalistycznej, pisali Szymon Marciniczak i inni (2011), wskazując na opóźnienie procesów przestrzennych w stosunku do procesów społecznych. Podkreślali oni znaczenie trwałości egalitarnych struktur społeczno-przestrzennych odziedziczonych z okresu socjalistycznego rozwoju miasta. Wskazywali też na znaczenie procesu opóźnionej segregacji miast postsocjalistycznych (Marciniczak i in. 2015).

1.2. Cele, pytania badawcze i hipotezy

W kontekście wspomnianego znaczenia nierówności społecznych, których obrazem przestrzennym są segregacja społeczna i mobilność przestrzenna nierównomiernie rozpowszechniona w społeczeństwie, postanowiono zbadać zasięgi, zmiany i znaczenia tego procesu różnicowań w życiu grupy mieszkańców Warszawy.

Celem badania jest wyjaśnienie, czym jest segregacja społeczna z mobilnością przestrzenną, doświadczana w życiu codziennym poprzez zdefiniowanie tego pojęcia z perspektywy biograficznej oraz poprzez określenie zasięgu segregacji, jej zmian i znaczenia dla grupy mieszkańców Warszawy.

W pracy postawiono następujące **cele szczegółowe**:

- C1: Teoretyczne umocowanie podejścia badań jakościowych nad segregacją społeczną i zdefiniowanie jego jako segregacji społecznej z mobilnością przestrzenną, doświadczanej w życiu codziennym;
- C2: Kategoryzacja przypadków biografii grupy mieszkańców Warszawy o niższym profilu społecznym;
- C3: Identyfikacja zasięgów i rodzajów mobilności przestrzennej oraz dominujących miejsc i osób ważnych, ich zróżnicowania społecznego i głębokości relacji w biografii badanych mieszkańców Warszawy o niższym profilu społecznym;
- C4: Określenie poziomu doświadczanej segregacji społecznej przez osoby badane w miejscach dominujących na poszczególnych etapach życia;
- C5: Identyfikacja czynników zmian segregacji społecznej, w tym wydarzeń („okien zmian”), które prowadziły do tych zmian;
- C6: Rekonstrukcja i interpretacja biografii;
- C7: Określenie znaczeń praktyk mobilności przestrzennej, dominujących miejsc i zachodzących w nich relacji społecznych;
- C8: Określenie znaczenia społecznego doświadczanej segregacji społecznej z mobilnością przestrzenną w biografii poprzez odwołanie się do zmiany pozycji społecznej przez badanych w ich życiu. Wskazanie innych czynników zmiany pozycji społecznej;
- C9: Wyznaczenie perspektywy badań w ramach geografii codzienności.

W pracy dążono do odpowiedzi na następujące **pytania badawcze**:

- PB1: Jak zmienia się segregacja społeczna z mobilnością przestrzenną, doświadczana w życiu codziennym w biografii, czyli na jakich etapach życia segregacja społeczna z mobilnością przestrzenną maleje lub wzrasta i które miejsca, które napotykanie tam osoby i które praktyki mobilności przyczyniają się do tej zmiany?

PB2: Które wydarzenia można uznać za „okna zmian” i czy mają one charakter uniwersalny, powtarzalny we wszystkich biografiach?

PB3: W jaki sposób zmiana doświadczanej segregacji społecznej może się przyczyniać do zmiany zajmowanej pozycji społecznej, czyli jakie społeczne znaczenie ma segregacja społeczna z mobilnością przestrzenną, doświadczana w życiu codziennym?

Próba odpowiedzi na pytania badawcze są następujące **hipotezy**:

H1: W ciągu życia następuje zmiana segregacji społecznej z mobilnością przestrzenną, doświadczanej w życiu codziennym, która zachodzi w „oknach zmian”, czyli w czasie kluczowych wydarzeń wywołujących zmiany zachowań przestrzennych. Mają one charakter uniwersalny, czyli powtarzają się w biografiach.

H2: Segregacja społeczna doświadczana w życiu codziennym ma znaczenie społeczne. Niska segregacja społeczna bądź jej spadek na kolejnych etapach życia może prowadzić do awansu społecznego wśród osób o niższym profilu społecznym.

1.3. Podejścia teoretyczno-metodologiczne

Badanie zostało przeprowadzone w orientacji humanistycznej geografii, która skupia się na problematyce człowieka i nadaje poznaniu charakter odprzedmiotowiony i subiektywny oraz uznaje intuicyjny typ poznania, dzięki czemu pozwala ująć istotę człowieka w świecie (Chojnicki 1999). Orientacja ta wpisana jest w nurt ogólnohumanistyczny, w którego centrum jest człowiek i to, co on czyni, oraz w kierunki filozoficzne fenomenologii, egzystencjalizmu i idealizmu. W geografii szczególne znaczenie przypisywane jest fenomenologii, za której twórcę uważa się Edmunda Husserla (2019). Ma ona charakter opisowy, ateoretyczny i odnosi się nie tylko do samego przedmiotu badań, lecz także do informacji na jego temat, stąd jest podkreślana potrzeba bezpośredniego kontaktu z tym, co jest dane, aby określić, jak to jest dane, i ujawnić to, co ukryte. Z kolei egzystencjalizm, za którego inicjatora uznaje się Sørensa Kierkegaarda (1976), koncentruje się na problematyce bytu ludzkiego jako egzystencji. Według tego kierunku myślenia człowiek jest jednostką ostateczną, świadomą, dbającą o własny byt, istnieje w świecie, w relacjach, poznaje go i kształtuje. Fenomenologia egzystencjalna jest podstawą geografii humanistycznej, która akceptuje wiedzę opartą na intuicji i opisie bezpośredniego doświadczenia. Według Yi-Fu Tuana (1976) celem geografii humanistycznej jest lepsze zrozumienie człowieka

i jego działań poprzez czerpanie z humanistyki i nauk społecznych i poprzez studiowanie związków ludzi z przyrodą oraz zachowania człowieka, jego odczuć i wrażeń w relacji z przestrzenią i miejscem. Dla geografów humanistycznych prymarne jest znaczenie wartości, jaką człowiek przywiązuje do świata. Geografowie humanistyczni uznają, że badanie nie może być modelowane na wzór nauk fizycznych, a odrzucając równość nauk społecznych i fizycznych, podkreślają przenikanie się tego, co obiektywne i subiektywne, oraz wiedzy, uczuć, wartości i znaczeń. Stąd przyjmuje się policentryczną koncepcję człowieka, która może odzwierciedlać różne modele, zwracając uwagę na złożoność osoby ludzkiej i jej wyjątkowy status w świecie.

W konsekwencji, podczas gdy przestrzeń jest centralną kategorią rozważań w analizach przestrzennych w ujęciu scjentystycznym (ilościowym), miejsce jest kluczowym pojęciem w ujęciu humanistycznym (jakościowym). Definiowane jest jako, po pierwsze, względna lokalizacja człowieka, po drugie – jako rdzeń, centrum, *home*, po trzecie – jako ludzkie doświadczenie i tożsamość, a po czwarte – jako historycznie ciągły proces (Maik 2006). Na temat ewolucji badań nad istotą miejsca pisał Jacek Kotus (2023), przedstawiając rozwój podejść w badaniach nad miejscem, od strukturalnej statyki do relacyjnej dynamiki. Ze względu na zwrot cyfrowy i środowiskowy podkreślił znaczenie podejścia konwersacyjnego w relacyjnym poznawaniu fenomenu istoty miejsca. Założył, że miejsce jest relacyjne i dynamiczne, odznacza się sprawczością, oraz że może być przedmiotem i podmiotem komunikacji. Co istotne z punktu widzenia niniejszej pracy, zaznaczył też rolę badań nad życiem codziennym, które dają możliwość poruszania nowych wątków w nauce.

W tej książce odniesiono się do kategorii miejsca, miejsc życia człowieka, dominujących na różnych etapach życia, znaczących, doświadczanych przede wszystkim w relacjach społecznych, w życiu codziennym, mających wpływ na los człowieka i też przez człowieka kształtowanych, czyli miejsc i relacji na nowo budujących tożsamość w ciągu indywidualnej historii. Ważne i codzienne formy mobilności przestrzennej, mające różne znaczenia i niebędące jedynie prostym przemieszczaniem się z punktu A do punktu B, występują właśnie między tymi miejscami ważnymi. Na podstawie tak rozumianej mobilności przestrzennej i społecznego charakteru miejsc możemy mówić o doświadczaniu segregacji społecznej z mobilnością przestrzenną, która nie jest prostym fizycznym współwystępowaniem (*co-presence*) w przestrzeni społecznej i przemieszczaniem się między lokalizacjami, a jest relacją społeczną, interakcjami społecznymi o różnej głębi w miejscach ważnych, odczuciem i przeżyciem, które mają wpływ na losy i biografie jednostki.

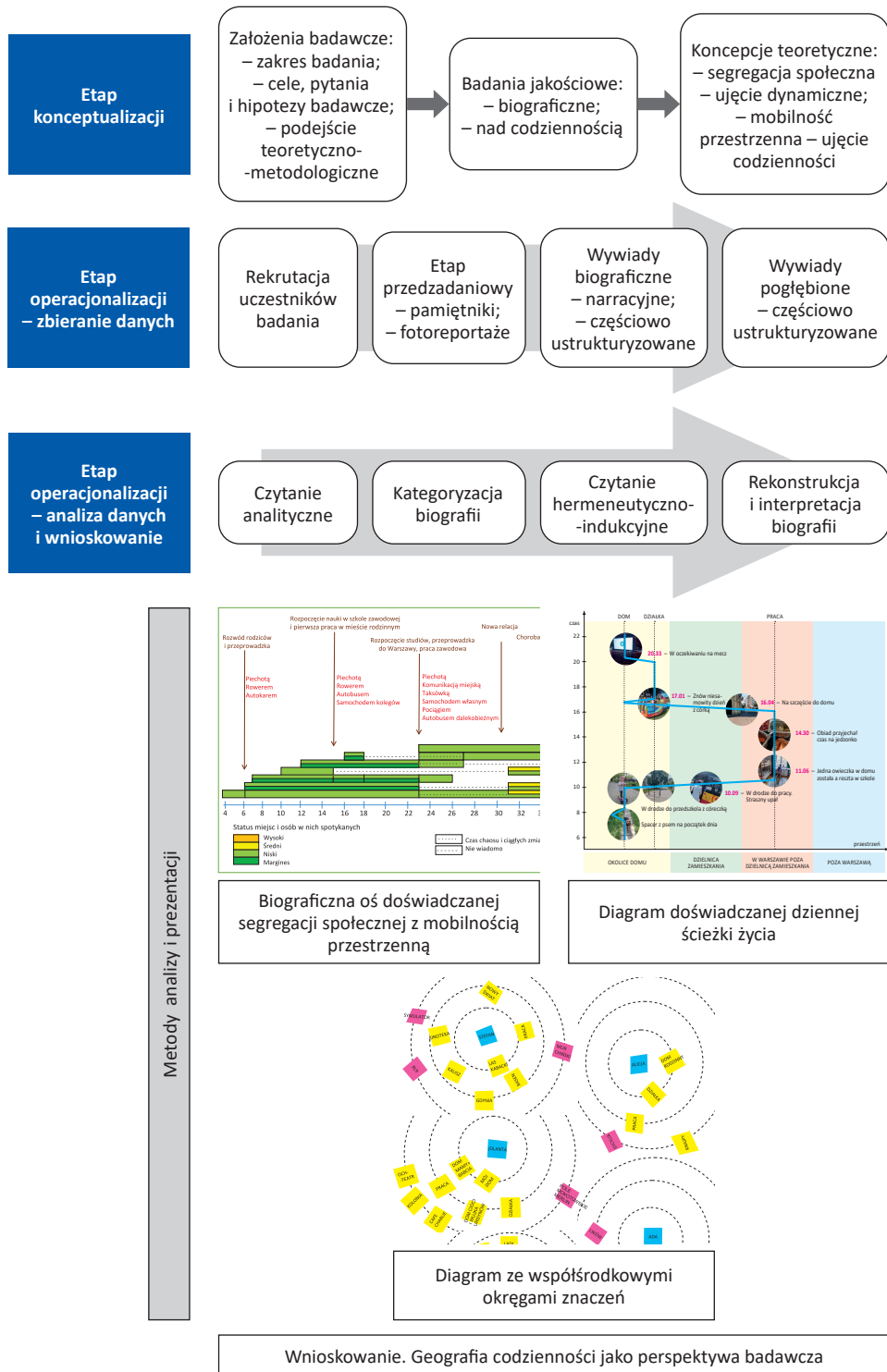
W tak rozumianym humanistycznym ujęciu badano segregację społeczną z mobilnością przestrzenną poprzez biografie narratorów, którzy opowiadali o doświadczeniach życia codziennego. Odwołano się przy tym do studiów wielokrotnego przypadku. Doświadczenie jednostek widziane z ich subiektywnego punktu widzenia – nie tylko fizycznego szlaku życia, ale też wędrówki pośród relacji międzyludzkich – stało się punktem wyjścia do rozważań nad tym, czym jest segregacja społeczna z mobilnością przestrzenną i jakie ma znaczenie społeczne. Z badanymi osobami autorka miała bezpośredni kontakt, zgodnie z podejściem fenomenologicznym, i patrzyła ich oczami na powstające biografie, którym następnie przyglądała się indywidualnie, nie tworząc początkowo uogólnień. Z jednej strony dostrzegano unikatowość każdego życia, a z drugiej – zauważano podobieństwa i różnice między różnymi biografiami, na kolejnych etapach życia i w podejmowanych decyzjach. W podejściu hermeneutycznym dokonano interpretacji tekstów autobiograficznych w celu identyfikacji i poznania odczuć i znaczeń dotyczących: miejsc, mobilności przestrzennej, relacji społecznych w życiu codziennym i w całej biografii, a także tego, jak tak rozumiana segregacja społeczna kształtowała człowieka i w jakim stopniu człowiek kształtował miejsca, interakcje społeczne, mobilność przestrzenną, i co go w tym ograniczało.

1.4. Postępowanie badawcze, metody badawcze i dobór próby

Postępowanie badawcze niniejszej pracy składa się z części koncepcyjnej i z części operacjonalizacyjnej, czyli zbierania informacji, ich analizy i wnioskowania (rycina 1). W **części koncepcyjnej** zdefiniowano jakościowe podejście do badań nad segregacją społeczną, określając je doświadczaną segregacją społeczną z mobilnością przestrzenną. Zanalizowano je w perspektywie biograficznej, odwołując się do historii życia codziennego. Przedstawiono miejsce tego podejścia jakościowego w badaniach nad segregacją społeczną oraz powiązano je z teoretycznym dorobkiem badań nad segregacją społeczną i mobilnością przestrzenną.

Część zbierania informacji podzielono na cztery etapy: rekrutację uczestników badania, część przedzadaniową, wywiady biograficzne i wywiady pogłębiane. W pierwszej kolejności zrekrutowano narratorów zgodnie z przyjętymi kryteriami demograficzno-społecznymi. Cechą wspólną tej grupy jest niski profil społeczny, określony na podstawie kryterium dochodowego, czyli 2500 zł brutto² miesięcznie na osobę w gospodarstwie domowym (samodzielnie

² Był to poziom płacy minimalnej w 2021 r.

Rycina 1. Etapy postępowania badawczego

Źródło: opracowanie własne.

utrzymujący się, nie z zasiłków), i wykonywanego zawodu – pracownicy sektora usług niższego szczebla, mający niższe kwalifikacje zawodowe (pracownicy fizyczni wykwalifikowani i niewykwalifikowani, pracownicy wykonujący proste prace w usługach, np. sprzedawcy, pracownicy biurowi). Grupa jest spójna pod względem demograficznym (wiek produkcyjny – poszukiwano osób w wieku 30–60 lat, czyli aktywnych ekonomicznie i przestrzennie) i społecznym (mieszkańcy Warszawy o niższym profilu społecznym). Jednocześnie zapewniono wewnętrzne zróżnicowanie grupy badawczej pod względem demograficzno-społecznym, czyli: wieku, płci, wykształcenia, dzielnicy zamieszkiwania w Warszawie i sytuacji rodzinnej. W związku z tym w grupie było osiem kobiet i siedmiu mężczyzn w wieku 31–53 lat; wśród nich: dziewięć osób miało średnie wykształcenie i sześć wyższe; osiem osób miało dochód w granicach 1600–2500 zł brutto na osobę w gospodarstwie domowym, siedem – poniżej 1600 zł; trzy osoby żyły w jednoosobowych gospodarstwach domowych (tzw. singiel), trzy osoby – w dwuosobowych gospodarstwach domowych, bez dzieci (tzw. DINKS – *double income no kids*), trzy – w rodzinach z małymi dziećmi poniżej 10. roku życia, cztery – w rodzinach ze starszymi dziećmi powyżej 10. roku życia oraz dwie osoby miały dzieci na etapie usamodzielniania się – wyprowadziły się i samodzielnie zarabiał lub zarabiała i w najbliższym czasie planowały wyprowadzkę (tzw. *empty nester*). Choć w badanej grupie nie ma osób z przedziału wiekowego 55–60 lat, które teoretycznie spełniały kryteria doboru próby, gdyż są aktywne zawodowo, to jednak badane osoby prezentowały wszystkie etapy zarówno kariery zawodowej, jak i rodzinnego cyklu życia.

Wywiady przeprowadzono z piętnastoma rozmówcami. W przypadku badań jakościowych nie określa się ram liczbowych dla doboru próby, lecz ramy teoretyczne, czyli adekwatność grupy badawczej do stopnia złożoności analizowanego problemu badawczego. Zakłada się, że za mało liczna próba nie daje możliwości przedstawienia rzeczywistej złożoności tematu, a zbyt liczna (np. powyżej 20 lub 30 rozmówców) – ogranicza badanie do powierzchownych stwierdzeń. W tej pracy zatem **próba** nie jest reprezentatywna statystycznie, ale włączenie narratorów o różnych cechach społeczno-demograficznych pozwoliło na prowadzenie badań opartych na teoretycznym doborze próby, który różnorodność przedkłada nad reprezentatywność i jest zgodny z podejściem teoretycznym w określaniu próby badawczej w badaniach jakościowych (Miles, Huberman 2000). Takie podejście było już wykorzystywane w badaniach jakościowych w geografii (np. Sattlegger, Rau 2016). W tabeli 1 przedstawiono grupę uczestników badania, uszeregowaną ze względu na przyjęte kryteria doboru.

Następnie uczestnicy badania na **etapie przedzadaniowym** trwającym pięć dni (16–21 czerwca 2021 r., bez niedzieli 20 czerwca), czyli cztery dni robocze

i sobotę, mieli do wykonania dwa zadania. Po pierwsze, każdego dnia pisali i wysyłali na e-maila jedną część **pamiętnika** pt. „Ja i moje życie” w podziale na etapy: dzieciństwo (wczesne wspomnienia i szkoła podstawowa), młodość (szkoła średnia i wyższa), wczesna dorosłość (usamodzielnienie, pierwsza praca, zmiana miejsca zamieszkania lub założenie rodziny – bez dzieci), dorosłość (rozwój kariery zawodowej lub dzieci małe i dorastające), późna dorosłość (schyłek kariery zawodowej lub dzieci usamodzielniające się). Wiedzieli, że mają w pamiętniku uwzględniać takie elementy, jak: najczęstsze miejsca przebywania, spotykani ludzie, sposoby przemieszczania się i ważne wydarzenia. Po drugie, uczestnicy przez pięć dni wysyłali **fotoreportaż** pt. „Chwytaj chwile”. Zdjęcia i opisy miały dotyczyć: wydarzeń, miejsc przebywania, momentów kontaktowania się z drugą osobą i przemieszczania oraz miały być przesyłane na WhatsApp³. Obok celu poznawczego etap ten służył nawiązaniu relacji z badanymi.

Tabela 1. Charakterystyka grupy badawczej pod względem kryteriów demograficzno-społecznych

Płeć	Wiek	Dochód na 1 osobę w rodzinie brutto	Wykształcenie	Wykonywany zawód	Dzielnica zamieszkania	Sytuacja rodzinna
K	35	do 1600	wyższe	pracowniczka biurowa, administracja publiczna	Śródmieście	rodzina z małymi dziećmi
K	38	do 1600	średnie	pracowniczka lombardu	Mokotów	rodzina z małymi dziećmi
K	38	1600–2500	wyższe	pracowniczka biurowa, firma budowlana	Śródmieście	singiel
K	39	do 1600	średnie	pracowniczka biurowa, szkoła	Bemowo	rodzina ze starszym dzieckiem (pow. 10. r.ż.)
K	39	do 1600	średnie	pracowniczka biurowa, spółdzielnia mieszkaniowa	Praga Północ	rodzina ze starszymi dziećmi (pow. 10. r.ż.)
K	40	do 1600	średnie	kasjerka w zakładach bukmacherskich	Ochota	rodzina ze starszymi dziećmi (pow. 10. r.ż.)

³ Założono, że wykorzystanie aplikacji WhatsApp w badaniu nie będzie stanowiło bariery zebrania grupy badawczej zgodnie z przyjętymi kryteriami. W 2022 r. około 50% Polaków korzystało z tej aplikacji (Pietraszek 2022). Można ją z łatwością wgrać na każdy smartfon. W Polsce w grupie wiekowej 30–49 lat było prawie 95% użytkowników smartfonów, a w grupie 50–64 lata prawie 80%. Wśród osób pracujących było ponad 90% użytkowników smartfonów (KRRiT 2022). W 2022 r. powyżej 85% Polaków korzystało z internetu (Pietraszek 2022). Można założyć, że przytoczone dane dla Warszawy, zarówno dotyczące użytkowników aplikacji, jak i smartfonów i użytkowników internetu, są wyższe.